گۆرانی زەمبیلفرۆش و پێگەی جیاوازی ژنی کورد

ئالا ڕەزایی
(بۆکان)

دەقی گۆرانی «زەمبیلفرۆش»، کە لەلایەن هونەرمەندی کورد "شڤان پەروەر"ـەوە کوتراوە، وەک دەقێکی دەگمەن، تایبەتمەندی گەلێکی تێدایە کە لە دەقی ئۆپێرا نزیکی دەکاتەوە. وەک چۆن لە ئۆپێرادا کەسایەتییەکان پێکەوە شانۆیەک وێڕای ئاواز بەڕێوە دەبەن، لەو دەقەشدا هەر بەو جۆرە دوو کەسی بوێژی ناو دەق شانۆیەکی سەیر پێک دێنن کە بێجگە لەوەش، زۆر خاڵی گرینگی تێدایە و دەتوانێ زۆر شت سەبارەت بە کۆمەڵگەی کوردی و شێوەی بیر و باوەڕی خەڵکی کورد لە هەمبەر کەسایەتی ژن، جوانی، پاکی و دروستی و بنەماڵەی تێدایە.

ئەگەر لە چەمکی «ژن» ڕا دەست پێ بکەین، تا ڕادەیەکی زۆر دەتوانین واتای فێمینیزمی ئێگزیستانسیال لەو گۆرانییەدا ببینین. سیمۆن دۆبوڤوار، فەیلەسووفی بە نێوبانگی چاخی بیستەم، لە کتێبی «ڕەگەزی دووەم»دا وا باس دەکا کە مرۆڤ لە واتای ئێگزیستانسیالدا ئازادە، بۆ خۆیەتی کە چارەنووسی خۆی هەڵدەبژێرێ و ڕوو لە گەشە دەکا و کەس چارەنووسی ئەو نانووسێ و بۆی نییە بۆی دیاری بکا کە ئەرکی ئەو لە کۆمەڵگەدا دەبێ چ بێ و نابێ چ بێ. بە سەرنجدان بەوەی کە ژنیش وەک پیاو ڕەگەزی مرۆڤە، دۆبوڤوار بەو ئامانجە دەگا کە ژنیش وەک پیاو، واتایەکی ڕوو لە گەشەی هەیە و ناتوانین بڵێین کە واتایەکی چەقبەستوو، یان داخراو و نەزۆکە.

لە پێوەندی لەگەڵ دەقی گۆرانی «زەمبیلفرۆش»دا ئێمە ڕێک ئەو شتە لە کۆمەڵگەی کوردیدا دەبینین. دەتوانین لەو گۆرانییەدا ببینین کە ئێستریۆتایپی کۆنی ئەوەی کە «هەمیشە پیاو دەبێ ئەو کەسە بێت کە بەشی ئەکتیڤی پێوەندییەکی عاشقانە بێت و ژن تەنیا لایەنی مونفەعیلی (ورووژێنەری) پێوەندییەکە بێت» و نەتوانێ ئەو کەسە بێت بکەری ڕووداو، یان دەسپێکێکی ئاشقانە بێ، زۆر بە ئاسانی لەو گۆرانییەدا وەلا دەنرێت و ئێمە دەبینین کە کیژەکە بە بوێری بەبێ ئەوەی کە هەست بە شەرم بکا باسی هەست و بیروباوەڕ، تەنانەت جوانی ڕوخسار و لەشولاری ژنانەی خۆی دەکا، باسی ئەڤینداری خۆی بۆ کابرای زەمبیلفرۆش دەکا و ڕۆڵێکی ئەکتیڤی هەیە، تەنانەت چەند جاری لێ دووپات دەکاتەوە و کاتێکیش دەزانێ هەژماری جوانییەکانی بۆ هێنانەڕێی زەمبیلفرۆش، بەس

نییە، دەسەڵاتی ئابووری خۆی و توانایی عاتیفی خۆی (بدەم تە گولێ حەریرە) وەکار دەخا و لە کۆتایی کۆپلەکاندا بەردەوام دووپات دەکاتەوە کە «ئەز ئەڤیندارم»، ئەوەش نیشاندەری ئەوەیە کە هەوڵ دەدا ڕێز لە ئەوینەکەی بگیرێ، هەروەها خاڵێکی زۆر گرینگتری لەو گۆرانییەدا دەیبینی سەبارەت بە شێوەی باسکردنی خۆشەویستی لەلایەن ژنەکەوە، شتێکە بە نێوی (پلات تویست) بە زمانی ئینگلیسی (plot twist)ـە. بۆ وێنە لە ئەدەبیاتی فۆلکلۆری ڕۆژئاوایی و ڕۆژهەڵاتیدا ژمارەیەکی زۆر چیرۆک دەبینین کە تەکووزی سیندرلایی لەو تێیاندا زاڵە.

بەو مانایە کە چ لە فۆلکلۆری ڕۆژئاواییدا ئێمە سیندرلایەک دەبینین کە بەهۆی ئەڤین و لە کۆتاییدا زەماوەند دەتوانێ بە بارودۆخی باشی کۆمەڵایەتی و ئابووری بگات و چ لە فۆلکلۆری ڕۆژهەڵاتی وەک «دەنکە هەنارە» کە چیرۆکێکی فۆلکلۆری کوردییە، هەمان شت دەتوانین ببینین کە ژن تەنیا بە زەماوەند دەتوانێ بە بارودۆخی باشی کۆمەڵایەتی و ئابووری بگات. کە وا بوو، ئەو شێوە فۆلکلۆرە کە تێیدا یەک واتا و ڕووداوگەلێکی وەکوو یەکتر دووپات دەبێتەوە، دەبێتە پلات (plot)، و ئەوەی کە ئێمە ببینین ئەو واتایە بە پێچەوانەی باو، ئاڵوگۆڕ دەبێت لە کارێکی هونەریدا دەبێتە «پلات تویست».

لە پێوەندی لەگەڵ ئەو گۆرانییەدا ئێمە دەتوانین ببینین کە پلاتی سیندرلا و ئەوەی کە هەمیشە پیاو دەبێتە هۆکاری بەرزبوونەوەی پلەی کۆمەڵایەتی و ئابووری ژنەکەی، تووشی ئاڵوگۆڕ دەبێت و ئێمە دەبینین کە خاتوونی نێو دەقی زەمبیلفرۆش شانازی بە پلەی ئابووری خۆی دەکا و وەک ئامرازێک بۆ ئامانجەکەی کە ئەڤینداربوون بە زەمبیلفرۆشە، بەکاری دێنێ، تەنانەت بانگەشەی ئەوەی هەیە کە دەتوانێ وەک ژنێک ژیانی پیاوێک بە ئەڤین و زەماوەند بگۆڕێت و پلەی سەرتری پێ ببەخشێت، نەک ئەوەی کە ببێتە ئەو سیندرلایەی کە پلەی سەرتری پێ دەبەخشرێ، بە واتایەکی تر، دەتوانین ژنێکی کورد لەو گۆرانییەدا ببینین کە بۆ خۆی بەهێزە، هەرچەند ئەو هێزە لەلایەن «میری»ی باوک، یان برایەوە بووبێ، ئەو بە مافی ڕەوای خۆی دەزانێ کە لەو هێزە ڕەوایەوە هێز بە ئەڤینە هەژارەکەی ببەخشێ.

ئەمجار ئەگەر بێینە سەر هەڵسوکەوتی پیاوی زەمبیلفرۆش لەگەڵ خاتوونەکە، دەبینین کە پیاوی (زەمبیلفرۆش)یش وەک پیاوێکی کورد سەرەڕای ئەوەی کە جوانی و سۆز و شکۆی سامانی خاتوون باوەڕی پتەوی ئەو ناپچڕێنێ، خۆشەویستی خاتوونەکە وەرناگرێ، لەولاشەوە سووکایەتی بە خاتوونەکە و خواست و جوانییەکانی ناکا و زۆریش بە حورمەت و ڕێزەوە باسی جوانییەکانی دەکات و هەموو جارێ لە سەرەتای کۆپلەکاندا تەواو دەیلاوێنێتەوە: «خاتوونێ چاڤ زەیتوونێ، خاتوونێ گەردن بەمووریێ...»، تەنانەت ئەگەر وەریش نەگیرێ، ئەو بەشە لە دەقەکەش دەتوانێ نیشان بدا کە لە کولتووری کوردیدا سووکایەتی بە ئەڤینداری ژنان کارێکی نەشیاو بووە و ئەگەر کەسێک نەیەوێ ئەو پێشنیارە وەرگرێ، نابێ سووکایەتی بکا، دەبێ بە ڕێزەوە وەڵامی کیژی ئاشق بداتەوە.

هۆکاری زەمبیلفرۆش بۆ وەرنەگرتنی ئەڤینی خاتوون، لە سەرەتادا تۆبەکار بوونە، واتە ئەو بڕیارەی کە لەگەڵ خوداوەندی خۆی بەستوویەتی کە لە ئاکامدا بە کوتنی ڕستەی «تۆبەدارێ زەردەشتێ کالم» لۆمان دەردەکەوێ کە بڕوایەکی دێرینی کەونارایی هەیە و ئەویش ئایینی زەردەشتییە.

زەردەشت کە بیرمەندی دێرینی جوگرافیای کوردییە، سێ پێوەر بۆ مرۆڤی ڕزگاری ئەو

جیهانە دیاری دەکا: «بیری چاک، وتەی چاک، کردەوەی چاک».

زەردەشت لە فەرهەنگی کوردی و ئێرانیدا، تەنانەت جیهانیدا سەمبۆلی هزر و ڕەوشت و خووخدەی چاکە، بە جۆرێک کە هزری ئەو لەسەر کەسایەتییەکی وەک نیتشە، فەیلەسووفی بە ناوبانگی ئەڵمان شوێندانەر بووە، نیتشە لە کتێبی «ئاوەهای کوت زەردەشت» بڕوا و وتەی خۆی لە زمانی زەردەشتەوە بەیان دەکات. بەو جۆرە دەکرێ بوترێ زەردەشت و ئایینەکەی بۆ کەونارا پاوان ناکرێ و تا هەمیشە دەگوترێ و دەبیسترێ و شوێن دادەنێ، تەنانەت لە بەرزترین ئاستە فەلسەفییەکانی باودا و لە زەمەنەکانی دوور و نزیک.

لە دەقی زەمبیلفرۆشدا دەبینین کە دەروێشی تۆبەکار سەرەڕای ئەوەی ژنێکی جوان بە ئەڤینێکی بەتینەوە هاتووەتە سەر ڕێی، بەڵام ئەوە نابێتە هۆکاری ئەوەی کە وەک شێخی سەنعان کەسایەتی بڕوامەندی خۆی وەلا بنێ، سەرەڕای ئەوەی کە جوانییەکانی ستایش دەکا و پلەکەی وەک کچی میر و سەرتەخت بۆ دەسەلمێنێ، پەیمانی خۆی لەگەڵ هێزی ئاهوورایی ناپچڕێنێ و لای وایە دەبێ لە نێوان ئەو ئەوینە ڕازاوەیە و بڕوامەند بوون بە چاکی و پاکی، دووەمیان هەڵبژێرێ، تەنانەت کاتێ وا هەست دەکا کە خاتوون کۆتا نایە و هەروا سوورە لەسەر گرێبەستی پێوەندییەکی ئەڤیندارانە، ئەوجار زەمبیلفرۆش وەبیر ئەرکی بنەماڵەیی و کۆمەڵایەتی خۆی دەکەوێتەوە و بە خاتوون دەڵێ کە ژن و منداڵی ڕووت و ڕەجاڵی هەیە و کابانێتی ئاوەها بنەماڵەیەکی چەتوون بۆ خاتوونێک کە لە بورجدا دەژی، شیاو نییە و ناگونجێ و تەراز نییە کە ئەوەش نیشاندەری ئاگاداربوون لە نەریتە کۆمەڵایەتییەکان و چۆنیەتی شوێندانانیان لە ژیانی هاوبەشیدایە.

زەمبیلفرۆش لە کۆتاییدا پەیمانە ئەهوورایییەکەی و ئەرکی بنەماڵەییەکەی هەڵدەبژێرێ، چون لە ئایینی زەردەشتدا کە تا سەدەگەلێکی دوورودرێژ لە چاندی کوردیدا یەکجار بەرین بووە، بنەماڵە ناوەندێکی پیرۆزە و ماڵێک منداڵی تێدا نەبا، ئاوری تێدا هەڵنەدەکرا و ژن و مێردی ئەو جۆرە ماڵانە بە «وەجاغ کوێر» لە قەڵەم دەدران، واتە وەجاغی ماڵێ، یان لە ئاوری پڕ شکۆی ئەهوورا کە منداڵە، بێ بەشە. بنەماڵە لە ئایینی زەردەشتدا پیرۆزە و پشتیوانی و کارکردن بۆ دابینکردنی بەشێک لە ئایینی زەمبیلفرۆش بووە؛ تەنانەت عەشقێکی نوێ و ڕازاوەش ناتوانێ ئەو ڕێز و پیرۆزییە لە ناو بەرێ، بۆیە زەمبیلفرۆشیش ئیماندارە بەو پاراستنە و لە ئاکامدا سەرەڕای ڕێزگرتن لە جوانی و پلەی کۆمەڵایەتی و هەستی خاتوون، بە نارەوایی دڵی ناشکێنێ و تەنیا هەوڵ دەدا کە هۆکارەکانی وەرنەگرتنی ئەو ئەوینەی بۆ ڕوون بکاتەوە، وێڕای ئەوەی کە دڵێکی لەلای خاتوونی چاو زەیتوونی گەردن بە مۆروو بووە، پەیمانی ئەهوورایی کوردانە ناشکێنێ و پێبەند دەمێنێتەوە بە ئەرک و باوەڕی ئایینی و کۆمەڵایەتی خۆی و ئەو ڕاستەقینەیەی کە بڕوای پێیەتی دەیپارێزێ، بەبێ سووکایەتی کردن بە کیژی ئاشق.

سەرچاوە:

- دەقی گۆرانی "زەمبیلفرۆش" بە گوتنی "شڤان پەروەر" و "گوڵستان پەروەر".
- بەحری، ئەحمەد، (١٤٠٢)، گەنجی سەر بەمۆر، (دەقی بەیتی زەمبیلفرۆش)، بڵاوگەی سەرای هێمن.
- سیمون دوبووار (١٤٠٠)جنس دوم، ترجمە: قاسم صنعوی، انتشارات طوس.